

НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА А.М. БОЙКО ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано внесок дослідників наукової школи професора А.М. Бойко, досліджено проблематику її діяльності.

Ключові слова: наукова школа, учений, професор, учні, послідовники, науково-дослідна діяльність.

В статье проанализирован вклад исследователей научной школы профессора А.М. Бойко, исследовано проблематику ее деятельности.

Ключевые слова: научная школа, ученый, профессор, ученики, последователи, научно-исследовательская деятельность.

In the article contribution of researchers of scientific school of professor A.M. Boyko.

Keywords: scientific school, scientist, professor, students, followers, research activity.

Постановка проблеми. У «Білій книзі національної освіти України» [2, с. 228 – 268] серед основних шляхів і способів вирішення проблеми поліпшення якісного складу науково-педагогічних кадрів як вирішального фактора піднесення вищої освіти та педагогічної науки названо збереження і примноження наукових шкіл, які забезпечують імідж України як держави з високим науковим потенціалом. Зважаючи на те, що наукові школи вищих навчальних закладів створюють науково-дослідницький і творчо-інноваційний простори та стають дослідницько-інноваційним середовищем підвищення кваліфікації й реалізації творчого потенціалу науково-педагогічних працівників, їх наявність посилює спроможність ВНЗ здійснювати серйозні дослідження силами наукових колективів, а не розрізнених дослідників, забезпечує ефективність функціонування системи науково-педагогічної освіти. У зв'язку з цим питання ідентифікації провідних наукових шкіл освітнього простору України є актуальним.

Історія педагогічної науки знає багато імен видатних учених, які виховали численні колективи учнів, створили відомі наукові школи, досягли високих результатів у дослідницькій справі, здобули наукове і суспільне визнання. Серед них доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, заслужений діяч науки і техніки України Алла Микитівна Бойко, ім'я котрої належить до плеяди вче-

них-новаторів і відоме серед широких кіл педагогічної громадськості України. Своїм життям і діяльністю А.М. Бойко прокладає шлях української педагогічної науки і звеличує її ім'я.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні дослідники приділяли особливу увагу розглядові життєдіяльності професора А.М. Бойко. Більшість публікацій (Б.В. Год, В.О. Пашенко, Л.А. Семеновська, О.Ю. Ільченко та ін.) [1, с. 18 – 25; 3, с. 20 – 27; 18, с. 5 – 17] присвячено висвітленню життєвого шляху, кар'єрного зростання та особистого внеску педагога-науковця у вітчизняну науку. Але поза увагою дослідників залишився аналіз діяльності наукової школи професора А.М. Бойко.

Мета статті – дослідити проблематику діяльності наукової школи професора А.М. Бойко, проаналізувати внесок представників школи у розвиток педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. У середині 80-х рр. ХХ ст. А.М. Бойко провела новаторські дослідження в теорії виховання. Вони одержали результати пріоритетного характеру. У цей час, відбулося створення нового напрямку в педагогічній науці – формування в навчальних закладах виховуючих суб'єкт-суб'єктних відносин педагогів і школярів на рівні співробітництва і співтворчості. Саме тоді визначними у науковій біографії А.М. Бойко стали захист у 1990 р. докторської дисертації і видана за її матеріалами монографія «Теорія і методика формування виховуючих відносин в загальноосвітній школі».

Через п'ять років після захисту докторської дисертації побачив світ один із найвагоміших її навчальних посібників «Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації», де обґрунтовується особистісно-соціальний характер виховання й особистісно-гуманістична парадигма виховання, місце і роль у її реалізації виховуючих, суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних взаємин педагогів і школярів. На конкретних власних дослідницьких даних у науково-методичному посібнику А.М. Бойко розкриває систему підготовки вчителя до їх формування.

Суттєвий авторський внесок у теорію та історію педагогіки полягає в тому, що вона всебічно розкрила гуманізувальну, виховну сутність суб'єкт-суб'єктних відносин, їх структуру, механізми, фактори, специфіку формування в навчальній, виховній, урочній і позаурочній діяльності; дослідила динаміку, обґрунтувала рівні, типи та етапи формування педагогічно доцільних відносин, їх детермінованість характером діяльності вчителя чи викладача; представила цілісну педагогічну технологію формування суб'єкт-суб'єктних

відносин, розкрила методи і форми діяльності вчителя на кожному рівні й етапі взаємодії дорослих і дітей; розробила теоретико-методичні основи та умови всебічної й неперервної підготовки вчителя до формування системи педагогічно доцільних, морально-естетичних, суб'єкт-суб'єктних відносин у загальноосвітній і вищій школі.

Професор А.М. Бойко займається плідною науковою діяльністю, спрямовуючи зусилля аспірантів, докторантів і пошукачів кафедри педагогіки Полтавського національного педагогічного університету на дослідження проблем освіти та виховання учнівської і студентської молоді. В її особі поєдналися індивідуальна наукова майстерність, організаторські здібності, блискучий талант педагога і мистецтво надихаючого керівництва учнями. Любов до обраної професії, прагнення передавати свої знання і досвід, уміння запалювати в душах незгасиму іскорку творчості, що освітлює стежину кожного з ким спілкується — ці визначальні риси А.М. Бойко дозволяють їй консолідувати зусилля молодих учених для дослідження актуальної педагогічної проблематики.

А.М. Бойко є лідером визнаної наукової школи «Гуманізація педагогічної взаємодії учнів і вчителів у навчальних закладах України», яка склалася у 90-х рр. ХХ ст. Створена нею наукова школа впродовж багатьох років ґрунтовно досліджує актуальні проблеми формування у навчальних закладах України громадянина і професіонала, виховання дітей і молоді на національно-культурних традиціях українського народу, організації педагогічних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації як педагогічних комплексів, загальнопедагогічної підготовки фахівців і виховання молоді у вищих навчальних закладах України в умовах європейської інтеграції. Не залишаються поза увагою представників наукової школи А.М. Бойко творчі постаті видатних педагогів минулого.

А.М. Бойко опікується проблемою підвищення професійного рівня викладачів, залучаючи талановиту молодь до активної дослідницької роботи. Діяльність наукової школи А.М. Бойко спрямована на підготовку нових науково-педагогічних кадрів. Молоді науковці є опорою для старших, а разом вони відтворюють той благородний дух творчості, новаторства і свободи, де народжуються нові таланти, пестується педагогічна майстерність, зростає особистість майбутнього вчителя.

Загалом, під науковим керівництвом професора А.М. Бойко захищено близько тридцяти кандидатських і докторських дисертацій. За результатами досліджень опубліковано понад 400 праць, зокрема

підручники, навчально-методичні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України, підготовлено навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу теорії та історії педагогіки.

Основна проблематика досліджень представників наукової школи професора А.М. Бойко охоплює проблеми гуманізації педагогічної взаємодії учнів і вчителів у навчальних закладах України та формування суб'єкт-суб'єктних відносин у загальноосвітній та вищій школі на рівні співробітництва і співтворчості.

До проблеми формування педагогічної взаємодії у шкільних об'єднаннях підлітків за інтересами звернулася у кандидатській дисертації на зламі тисячоліть Н.М. Сас [14]. Вона з'ясувала, що одним із системоутворюючих елементів виховання, середовищем та головною умовою, що викликає закономірні послідовні безперервні зміни у розвитку членів об'єднання підлітків за інтересами, є спеціально організована педагогічно доцільна суб'єкт-суб'єктна морально-естетична взаємодія. У процесі наукового пошуку дисертантом [14] розкрито психолого-педагогічні та соціальні механізми формування педагогічної взаємодії у шкільних об'єднаннях підлітків за інтересами, серед яких: зовнішні (вплив учителя, активність особистості, спільна діяльність) і внутрішні механізми (наслідування, навіювання, суб'єкт-суб'єктні відносини).

Деякі аспекти проблеми гуманізації взаємовідносин курсантів та офіцерів у вищих військових закладах освіти досліджували І.В. Кравченко, С.М. Левченко, Т.К. Ісаєнко. Зокрема, С.М. Левченко [1, с. 169 – 175] вдалося запровадити особистісно-орієнтоване виховання військовослужбовців, забезпечити у вищих військових навчальних закладах суб'єкт-суб'єктну взаємодію між командним складом і підлеглими на рівні співробітництва і співтворчості, створити військово-педагогічне виховне середовище, розробити організаційно-методичне забезпечення процесу особистісно орієнтованого виховання у вищому військовому навчальному закладі.

Т.К. Ісаєнко [1, с. 175 – 181] науково обґрунтувала й експериментально перевірила ефективність авторської особистісно та професійно зорієнтованої цільової програми виховання моральної культури майбутніх офіцерів. Автором доведено основоположність суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачами й курсантами, командиром підрозділу й курсантами, між курсантами у процесі виховання моральної культури, виявлено чинники їх забезпечення та динаміку розвитку від співпідпорядкування до співтворчості, розроблено науково-методичний супровід формування моральної культури курсантів.

І.В. Кравченко [1, с. 162 – 169] у дисертаційному дослідженні простежив динаміку формування навчально-виховних груп у військових закладах освіти. Він визначив навчально-виховну групу як інструмент особистісно-орієнтованого виховання і розвитку кожного члена групи, що виявляється у самовираженні, прагненні до самовдосконалення, професійному та особистісному самотворенні.

Дослідження цієї тематики поглибила А.В. Хоменко [17], яка розробила організаційно-функціональну модель та експериментально перевірила поетапність і послідовність, умови формування особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів у виховному процесі початкової школи на репродуктивному, варіативному та креативному рівнях.

Як довели багаторічні дослідження А.М. Бойко та її учнів, суб'єкт-суб'єктні відносини можна успішно формувати на основі природних, особистісних ресурсів учителя, його загальнопедагогічної і фахової підготовки в поєднанні з індивідуальними та методично-технологічними можливостями інноваційного і традиційного характеру.

До незаперечних заслуг А.М. Бойко слід віднести уміння генерувати ідеї, продукувати науково-дослідницькі теми, які б мали суспільну актуальність, модернізували вітчизняну історичну науку і дозволяли їй відповідати європейському рівню. Під керівництвом професора А.М. Бойко виконуються цікаві дисертаційні роботи інноваційного змісту. Предметом досліджень аспірантів науковця-дослідника ставали проблеми функціонування загальноосвітніх навчально-виховних закладів нового типу, а саме: навчально-виховних комплексів «школа – дитячий садок» (Н.М. Манжелій, Л.О. Федорович), освітньо-виховних закладів для здібних і обдарованих дітей (П.Г. Шемет).

До переліку вагомих досягнень школи можна також додати обґрунтування етнотрадицієзнавчого підходу до виховання на основі науково-теоретичних узагальнень і конкретному народознавчому матеріалі Полтавського регіону, поєднання національно-традиційної культури українського народу і цивілізаційних надбань людства як засобу оновлення духовно-ціннісних орієнтирів сучасної людини.

Різні аспекти цієї комплексної тематики досліджували учні-однорічники А.М. Бойко. Яскравим представником цього напрямку був І.В. Охріменко [11], який виявив педагогічну сутність національно-культурних традицій українського народу та розкрив шляхи їх актуалізації в сучасних умовах.

Дослідження цієї тематики поглибила Н.М. Пусепліна [13], що розробила та експериментально запровадила організаційно-функціональну модель процесу підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи засобами музейно-педагогічної діяльності.

Особливе місце у творчості лідера наукової школи посідає історико-педагогічна тематика, започаткована ще у 90-х рр. ХХ ст. Першою роботою з цього напрямку стала дисертація Н.Ю. Дем'янка [5], в якій уперше здійснена спроба систематизації та узагальнення педагогічної спадщини В.М. Верховинця з формування національної культури молоді. Професор А.М. Бойко та учні її школи спробували повернути українському народові незаслужено забуті і втрачені імена педагогів. Вони здійснили актуалізацію творчої спадщини В.І. Вернадського, М.В. Остроградського, В.М. Верховинця, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Г. Ващенко та ін. у контексті модернізації національної системи освіти.

Разом з керівником наукової школи представниками цього напрямку було:

- виявлено та систематизовано провідні педагогічні ідеї та узагальнено досвід діяльності В.І. Вернадського, М.В. Остроградського у закладах вищої освіти (С.В. Машкіна, 2001 [10]; Л.А. Семеновська, 2005 [15]);

- здійснено цілісний аналіз виховання молоді засобами православної духовної музики в закладах освіти України кінця ХІХ — початку ХХ ст. (М.Д. Маріо, 2000 [19]);

- схарактеризовано авторську концепцію вищої школи В.І. Вернадського, обґрунтовано дидактичну концепцію М.В. Остроградського, мистецько-педагогічну концепцію К. Василенка (С.В. Машкіна, 2001 [10]; Л.А. Семеновська, 2005 [15], О.А. Жиров, 2007 [6]);

- узагальнено досвід педагогічних закладів, державних структур та громадських організацій з виховання дітей-безпритульників на Полтавщині в 20 — 30 рр. ХХ ст. (О.Ю. Ільченко, 2006 [7]);

- виявлено внесок К. Василенка в розвиток української народної хореографії (О.А. Жиров, 2007 [6]);

- досліджено новаторську діяльність Чиказької експериментальної школи-лабораторії — структурного підрозділу кафедри педагогіки, філософії і психології університету Чикаго, заснованої в 1896 р. Дж. Дьюї. (Н.Г. Кравцова, 2008 [8]);

- узагальнено досвід вивчення педагогіки у вищих духовних навчальних закладах України початку ХІХ — ХХ ст. (В.В. Фазан, 2009 [16]);

– обґрунтовано та схарактеризовано цілісну доктрину морально-духовного виховання в педагогічній системі гуманіста Еразма Роттердамського (Н.В. Год, 2009 [4]).

Поряд з цим, А.М. Бойко доведено доцільність і обґрунтовано наукову концепцію інноваційного курсу «Персоналії в історії української педагогіки». За її ініціативи, керівництва й участі творчим колективом кафедри педагогіки Полтавського національного педагогічного університету розроблено його навчальну програму, а з 2001 – 2002 н.р., після експериментальної перевірки, цей предмет було введено до циклу педагогічних дисциплін як нормативний.

Під керівництвом і за безпосередньою авторською участю А.М. Бойко створено підручник «Персоналії в історії української педагогіки. 22 видатних педагоги», який було рекомендовано Міністерством освіти і науки як навчальну книгу для студентів вищих навчальних педагогічних закладів освіти III – IV рівнів акредитації. У ньому висвітлюється історико-педагогічний досвід минулого, представлений у творчій діяльності видатних українських педагогів. Центральною ідеєю підручника, на думку А.М. Бойко, є етнізація змісту підготовки вчителя.

Серед докторських дисертацій, що були захищені під керівництвом А.М. Бойко є такі: Б.В. Год «Ідея всебічного і гармонійного виховання особистості в епоху Відродження», Л.М. Кравченко «Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти», Н.І. Шиян «Дидактичні засади профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості».

Послідовниками і спадкоємцями її ідей є доктори педагогічних наук, професори Б.В. Год і Н.І. Шиян, які примножують дослідницькі традиції наукової школи доктора педагогічних наук, професора А.М. Бойко та здійснюють ефективну підготовку науково-педагогічних кадрів.

Перспективи розвитку наукової школи професора А.М. Бойко пов'язані з дослідженням актуальних історико-педагогічних проблем, а саме: «Теорія і практика реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті України» (XX ст., Л.А. Семеновська), «Становлення і розвиток меценатства в освіті України» (XIX – перша чверть XX ст., О.Ю. Ільченко), «Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України» (XIX – початок XX ст., В.М. Мокляк), «Культурно-просвітницька і виховна діяльність Полтавської Громади» (кінець 50 – 60-ті рр. XIX ст., В.Ю. Філіпович), «Педагогічні ідеї в просвітницько-виховній діяльності та літературній творчості І.П. Котлярев-

ського» (Л.М. Петренко), «Національна освіта і виховання в педагогічних творах і науковій публіцистиці І.Я. Франка» (Л.Ю. Кобель).

Навчально-методичні посібники та підручники А.М. Бойко «...Служба Богові і Батьківщині...», «Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок», «Виховання людини: нове і вічне», «Національно-культурні традиції українського народу у виховній діяльності загальноосвітньої школи», «Виховуємо громадянина і професіонала: теорія і досвід», «Український рушник — засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва» та ін., а також численні публікації в наукових часописах і матеріалах міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій узагальнюють її плідний багаторічний науковий і педагогічний досвід. Наукові роботи і педагогічні погляди А.М. Бойко визначаються науковою глибиною, інтелектуальним пошуком, гуманістичним змістом.

Високий професіоналізм і значні наукові здобутки, активна організаційна робота, успіхи в науково-педагогічній діяльності вченого не залишилися непоміченими науковою громадськістю. Про її заслуги в царині освіти, про щоденну невтомну працю свідчать високі державні нагороди: Медаль «Трудова слава» Міжнародного академічного рейтингу «Золота фортуна», медаль «Г.Г. Ващенко» Всеукраїнського товариства імені Григорія Ващенко та ін. А.М. Бойко визнана кращим освітянином 2008 р., лауреатом відзнаки «Народ мій завжди буде» за впровадження в науковий обіг та поширення серед широких кіл наукової спадщини Григорія Ващенко. За плідну працю з організації наукових досліджень та підготовки науково-педагогічних кадрів професор А.М. Бойко удостоєна почесного звання «Відмінник народної освіти».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наукова школа, сформована професором А.М. Бойко, сприяє розвитку педагогічної освіти в Україні, утвердженню педагогіки як затребуваної науки про виховання, навчання й освіту на основі спеціально організованої діяльності, спілкування, суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних відносин дорослих і дітей. Досягнення учнів наукової школи А.М. Бойко збагатили вітчизняну педагогічну науку, а впровадження результатів їхніх наукових досліджень сприяли розвитку педагогічної практики на всіх освітніх рівнях.

Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на розкриття закономірностей розвитку наукової школи А.М. Бойко, обґрунтування внеску представників дочірніх наукових шкіл у розвиток педагогічної освіти.

Література

1. Алла Бойко: наукові, навчальні й моральні уроки [Текст]: Наукова педагогічна школа / [Упоряд. Л.А. Семеновська, А.В. Хоменко, В.М. Мокляк]; ПДПУ ім. В.Г. Короленка — Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. — 416 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексєєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. — К.: Ін форм. Системи, 2010. — 342 с.
3. *Год Б.В.* З увагою і повагою до людини (Алла Микитівна Бойко) / Б.В. Год // Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навчального закладу); ПДПУ ім. В.Г. Короленка. — Полтава: ТОВ «АСМІ», 2004. — 176 с.
4. *Год Н.В.* Моральне виховання особистості в педагогічній системі гуманіста Еразма Роттердамського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.В. Год. — Харків, 2009. — 23 с.
5. *Дем'янюк Н.Ю.* Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В.М. Верховинця: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Н.Ю. Дем'янюк. — Харків, 1996. — 24 с.
6. *Жиров О.А.* Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50 — 90 рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.А. Жиров. — Житомир, 2007. — 22 с.
7. *Ільченко О.Ю.* Виховання дітей-безпритульників на Полтавщині в 20 — 30-ті рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.Ю. Ільченко. — Харків, 2006. — 25 с.
8. *Кравцова Н.Г.* Педагогічні основи діяльності Чиказької експериментальної школи-лабораторії Джона Дьюї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.Г. Кравцова. — Полтава, 2008. — 20 с.
9. *Маріо М.Д.* Виховання молоді засобами православної духовної музики у закладах освіти України (кінець XIX — початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Маргарита Дмитрівна Маріо. — Харків, 2000. — 20 с.
10. *Машкіна С.В.* Педагогічна діяльність В.І. Вернадського у вищих закладах освіти (кінець XIX — початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С.В. Машкіна. — Харків, 2001. — 20 с.
11. *Охріменко І.В.* Виховання учнів старших класів на національно-культурних традиціях українського народу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / І.В. Охріменко. — Харків, 1999. — 20 с.

12. *Пащенко В.О.* Особистість вільна, творча, конструктивна, заслуговує довіри й поваги (слово про керівника наукової педагогічної школи) // Алла Бойко: наукові, навчальні й моральні уроки [Текст]: Наукова педагогічна школа / [Упоряд. Л.А. Семеновська, А.В. Хоменко, В.М. Мокляк]; ПДПУ ім. В.Г. Короленка – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – С. 5 – 17.
13. *Пусепліна Н.М.* Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах засобами музейно-педагогічної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. М. Пусепліна. – Полтава, 2009. – 20 с.
14. *Сас Н.М.* Формування педагогічної взаємодії у шкільних об'єднаннях підлітків за інтересами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.М. Сас. – Кривий Ріг, 2001. – 20 с.
15. *Семеновська Л.А.* Педагогічні ідеї та діяльність М.В. Остроградського в закладах вищої освіти (кінець 20-х – початок 60-х рр. XIX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л.А. Семеновська. – К., 2005. – 20 с.
16. *Фазан В.В.* Вивчення педагогіки у вищих навчальних духовних закладах України (початок XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.В. Фазан. – Полтава, 2009. – 22 с.
17. *Хоменко А.В.* Формування особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів у виховному процесі загальноосвітньої школи першого ступеня: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / А.В. Хоменко. – К., 2006. – 20 с.